

Arbeidstid og arbeidstids- ønsker blant foreldre

På 1980-tallet fikk flere fedre lang arbeidstid. Denne utviklingen har nå snudd. Færre fedre hadde lange arbeidsuker i 1995 enn i 1991. Blant mødre har det vært en forskyvning mot mer heltidsarbeid i perioden. Mødre bruker mindre tid til husarbeid nå enn i 1991. Denne nedgangen er møtt av en viss økning blant fedre. Levekårsundersøkelsene tyder ikke på at foreldre har fått mer pressede tidsbudsjetter på 1990-tallet. Derimot ser vi tegn til likere tidsbruk blant mødre og fedre både hva yrkes- og husarbeid angår.

*Ragni Hege Kitterød og
Kari-Mette Roalsø*

Økt yrkesarbeid blant mødre og lange arbeidsdager blant fedre har skapt bekymring for tidspress og travelhet i barnefamiliene (Berg, Lavik og Solvang 1990). På 1980-tallet steg yrkesdeltakelsen blant mødre samtidig som de nye mødrene på arbeidsmarkedet i økende grad valgte heltids- framfor deltidsarbeid (Gulbrandsen og Hoel 1986, Kjeldstad 1991, Kjeldstad 1993). Samtidig fikk stadig flere fedre lange arbeidsdager (Bø 1989, Ellingsæter 1991, Barstad 1992). Andelen med en ukentlig arbeidstid på minst 45 timer steg markert og var ved inngangen til 1990-åra høyere blant fedre enn blant menn i andre familiefaser. Tendensen til at den mest aktive perioden i yrkeslivet i økende grad faller sammen med familieetablerings- og barnefasen, har fått enkelte til å snakke om en "livsfaseklemme" (se f.eks. Ellingsæter 1991), eller om en periode med doble og ofte motstridende krav til tid og inntekt (Skrede 1989). Man har spurt om det er slik at framtidig avansement i yrkeslivet i stadig større grad forutsetter arbeidsinnsats utover normalarbeidsdag i småbarnsfasen (Kjeldstad 1993). Dette kan i tilfelle medføre sterkere tidspress i barnefamiliene. Så lenge lange arbeidsdager i yrkeslivet først og fremst er et mannsfenomen, kan det også bidra til å opprettholde kjønnsforskjellene i arbeidstid selv om flere mødre arbeider heltid (ibid.). Tidspress i barnefamiliene avhenger imidlertid ikke bare av tid i yrkeslivet. Også innsatsen i hjemmet har betydning. Undersøkelser av tidsbruk har vist at mødre brukte atskillig mindre tid til husarbeid ved inngangen til 1990-åra enn tidligere, og at denne reduksjonen i noen grad har kompensert for økningen i yrkesarbeid (Haraldsen og Kitterød 1992).

I denne artikkelen spør vi hvordan foreldres arbeidstid og arbeidstidsønsker ser ut på midten av 1990-tal-

let og hvilke endringer som har funnet sted i forhold til tiårets begynnelse. Er det fremdeles slik at stadig flere fedre har lange arbeidsdager, er lange arbeidsdager fremdeles vanligere blant fedre enn blant menn i andre familiefaser, har det vært endringer i mødres arbeidstid, er forskjellene mellom fedres og mødres arbeidstider blitt mindre, og hva synes foreldre selv om den arbeidstiden de har? Vi spør også om det har vært endringer i den tiden foreldre bruker til husarbeid. Har utviklingen i retning av mindre husarbeid blant mødre fortsatt på 1990-tallet, og er en eventuell nedgang blant mødre møtt av en økning blant fedre? Er foreldres dagligliv mer preget av travelhet i dag enn ved inngangen til 1990-åra, og hva har skjedd med arbeidsdelingen mellom fedre og mødre?

Den generelle utviklingen på arbeidsmarkedet belyses gjennom Statistisk sentralbyrås løpende arbeidskraftundersøkelser (se f.eks. Statistisk sentralbyrå 1995a), og vil i liten grad bli beskrevet her.¹ Det er imidlertid ikke mulig å skille ut fedre i arbeidsmarkedsstatistikken. Derfor diskuteres foreldres arbeidstid og arbeidstidsønsker i denne artikkelen på grunnlag av levekårsundersøkelsene. Mødres arbeidsmarkedstilpasninger beskrives jevnlig i arbeidsmarkedsstatistikken, men ettersom vi her ser fedre og mødre i forhold til hverandre, baseres også framstillingen av mødres arbeidstid på levekårsundersøkelsene.

Færre fedre har lang arbeidstid

Generelt gikk sysselsettingen blant menn ned på 1980-tallet. Utviklingen var mest markert for unge og eldre. Nedgangen har fortsatt på 1990-tallet, men er blitt mer moderat. Periodevis har det også vært en viss økning (Statistisk sentralbyrå 1995b). Ifølge levekårsundersøkelsene var 71 prosent av alle menn 16-79 år sysselsatt i

Begrep og kjennemerker i leveårsundersøkelsen:

Familiefase. Dette kjennemerket grupperer personer etter alder, samlivsstatus og om de har barn eller ikke. Det skilles mellom gifte og enslige. Både samboende og formelt gifte regnes her som gifte. Ugifte og før-gifte som ikke er samboende, regnes som enslige. Gruppene med barn omfatter personer som bor sammen med egne barn, medregnet eventuelle stebarn og adoptivbarn, i alderen 0-19 år. I denne artikkelen ser vi spesielt på gifte/samboende med yngste barn 0-6 år, gifte/samboende med yngste barn 7-19 år, og på kvinnelige enslige forsørgere med barn 0-19 år. Enslige forsørgere inndeles ikke etter barns alder. Det ville da bli få observasjoner i gruppene. Tall for mannlige enslige forsørgere gis ikke ettersom det inngår få slike i utvalget.

Undersøkelsen er basert på et utvalg av personer, ikke husholdninger. Når vi diskuterer arbeidsdeling mellom foreldre, ser vi tidsbruken blant fedre som gruppe i forhold til tidsbruken blant mødre som gruppe. I tabellene betegnes gifte/samboende som par, men det er altså individopplysninger om tidsbruk som vises, ikke husholdningsopplysninger.

Sysselsatte. Personer som vanligvis utfører inntektsgivende arbeid av minst en times varighet pr. uke, regnes som sysselsatte. Også de som er midlertidig fraværende på grunn av ferie, sykdom, permisjoner o.l. regnes med.

Ukentlig arbeidstid deles inn som følger:²

- Kort deltid* er samlet vanlig arbeidstid i hoved- og biyrke på under 20 timer pr. uke.
- Lang deltid* er samlet vanlig arbeidstid i hoved- og biyrke på 20-34 timer pr. uke.
- Vanlig heltid* er samlet vanlig arbeidstid i hoved- og biyrke på 35-44 timer pr. uke.
- Lang arbeidstid* er samlet vanlig arbeidstid i hoved- og biyrke på 45 timer eller mer pr. uke. Både betalt og ubetalt overtidsarbeid regnes med.

1995, mot 73 prosent i 1991 (tabell 1). Utviklingen var forskjellig for ulike aldersgrupper. Mens nivået har vært stabilt blant menn under 45 år sett under ett, er det blitt færre sysselsatte blant dem som er eldre. Andelen sysselsatte er høyere blant menn med hjemmeboende barn enn blant menn i andre familiefaser. Både blant fedre med barn under skolealder og fedre med bare eldre barn, er 94 prosent sysselsatt. Nivået var omtrent det samme i 1991.

På 1980-tallet så man tendenser til økende ulikhet i fordelingen av det inntektsgivende arbeidet blant menn i den forstand at flere stod uten arbeid, mens de yrkesaktive arbeidet mer. Flere tok bijobber, og flere fikk lang arbeidstid (Barstad 1992). Andelen sysselsatte menn med biyrke økte fra 11 prosent i 1980 til 16 prosent i 1991, mens andelen med lang arbeidstid steg fra 28 til 33 prosent i samme periode (Statistisk sentralbyrå 1992b). Ved inngangen til 1990-åra var det særlig fedre som hadde lange arbeidsdager. 41 prosent av småbarnsfedrene og 46 prosent av fedre med barn i skolealder hadde en ukentlig arbeidstid på minst 45 timer i 1991 (tabell 1). Dette var en økning på henholdsvis 7 og 8 prosentpoeng i forhold til 1980.

Etter 1991 har utviklingen mot mer ekstrajobbing og lengre arbeidstid stoppet opp. For fedres vedkommende ser den faktisk ut til å ha snudd. Ser vi alle sysselsatte menn under ett, var andelen med biyrke omtrent uendret fra 1991 til 1995. Det samme gjaldt andelen med lang arbeidstid (tabell 1). Blant fedre ser det imidlertid ut til at lang arbeidstid er blitt mindre vanlig på 1990-tallet. 34 prosent av småbarnsfedrene og 40 prosent av fedre med barn i skolealder har nå en ukentlig arbeidstid på minst 45 timer. Dette er en reduksjon på henholdsvis 7 og 6 prosentpoeng i

Tabell 1: Andel sysselsatte, andel av de sysselsatte som har biyrke, og andel av de sysselsatte som vanligvis arbeider minst 45 timer pr. uke. Tall for menn i utvalgte familiefaser. 1991 og 1995

	Andel sysselsatte		Andel av sysselsatte som har			
	1991	1995	Biyrke		Lang arbeidstid	
			1991	1995	1991	1995
Alle ¹	73	71	16	17	33	33
Enslige 16-24 år	48	44	18	25	13	20
Enslige 25-44 år	78	83	14	19	31	35
Par 16-44 år, uten barn	89	88	9	16	31	27
Par med yngste barn 0-6 år	95	94	21	18	41	34
Par med yngste barn 7-19 år	95	94	19	17	46	40
Par 45-66 år, uten barn	82	73	11	15	26	31
Enslige 45-66 år, uten barn	68	67	8	15	26	37

¹ Tallene gjelder for alle i alderen 16-79 år. Også familiefaser som ikke er spesifisert i tabellen, er inkludert

forhold til 1991.³ Andelen fedre med lange arbeidsuker steg klart på 1980-tallet. Levekårsundersøkelsene viser at økningen, til tross for den generelle arbeidstidsforkortelsen ved årsskiftet 1986/1987,⁴ var markert både i perioden 1983-1987 og i perioden 1987-1991. Utviklingen på 1990-tallet innebærer at andelen sysselsatte fedre med lang arbeidstid nå er tilbake på 1980-nivå. Andelen med biyrke er også noe redusert siden 1991, men her er endringen liten og statistisk usikker.

Endringstall basert på grupperte timeinndelinger av arbeidstid kan imidlertid være vanskelige å tolke. Fordelingen innen gruppene kan være forskjellig på ulike tidspunkt. En forskyvning fra lang arbeidstid til vanlig heltid kan innebære ganske små endringer, eksempelvis fra 45 til 44 timer pr. uke, eller mer omfattende forandringer. Men også gjennomsnittstall, som altså tar hensyn til hele spredningen i arbeidstidsmønsteret, tyder på at sysselsatte fedre bruker mindre tid til yrkesarbeid i dag enn ved inngangen til 1990-åra. Både blant småbarnsfedre og blant fedre med barn i skolealder var den gjennomsnittlige ukentlige arbeidstiden noe lavere i 1995 enn i 1991 (tabell 2).

Selv om lang arbeidstid er blitt noe mindre vanlig blant fedre, er det fremdeles slik at fedre er blant de grupper av menn som oftest arbeider minst 45 timer pr. uke. Fremdeles har altså hver 3. småbarnsfar og 4 av

10 fedre med barn i skolealder en ukentlig arbeidstid som langt overstiger normalarbeidstiden. Dette "ekstraarbeidet" i forhold til normalarbeidstiden kalles ofte merarbeid og omfatter alle former for arbeid som kommer i tillegg til ordinær arbeidstid, både betalt og ubetalt overtid og biarbeidsforhold (Ellingsæter 1988). Analyser har vist at årsakene til fedres lange arbeidstid er sammensatte. Både økonomiske behov, karriereønsker og krav fra arbeidsplassen spiller inn (Ellingsæter 1991). Det er vanskelig å forklare tendensen til mindre merarbeid blant fedre på 1990-tallet. Muligens har den sammenheng med at det økonomiske presset i barnefamiliene er blitt mindre. Reduserte renteutgifter bidro til at barnefamiliene fikk en sterk økning i disponibel inntekt fra 1992 til 1993 (Pedersen 1995). Det kan også tenkes å ha betydning at mødre bidrar med en større del av familieinntekten enn tidligere. Ifølge arbeidskraftundersøkelsene har yrkesprosentene blant småbarnsmødre steget noe på 1990-tallet. Som vi skal se senere, ser det også ut til å ha vært en forskyvning mot mer heltidsarbeid blant mødre i perioden. En økning i mødres yrkesarbeid har ikke bare konsekvenser for den økonomiske situasjonen i husholdningen, men kan også antas å medføre større krav til fedres innsats hjemme. Dette vil i tilfelle legge visse begrensninger på yrkesinnsatsen. Videre kan det tenkes at mindre merarbeid blant fedre er en konsekvens av den offentlige debatten om mannrollen, hvor fedre oppfordres til å prioritere barn og hjem.

Hvor mye jobber "overtids-pappaene"?

I de siste års diskusjon om menns forhold til arbeid og familie har enkelte introdusert uttrykket "60-timers mannen" som en betegnelse for menn som har interessante og utfordrende jobber og sterkt yrkesengasjement,

som prioriterer jobb framfor familie og som stiller opp når bedriften krever det. Disse overtidssarbeidende mennene har, hevdes det, lite tid til barn og husarbeid (Kvande 1994).

Selv om mange fedre har lang arbeidstid, tyder imidlertid levekårsundersøkelsen på at relativt få faktisk arbeider så mye som 60 timer i uka. Fedre med lang arbeidstid (mer enn 45 timer pr. uke) arbeider i gjennomsnitt 55,5 timer pr. uke. Har man 5 dagers arbeidsuke, innebærer dette en arbeidstid på vel 11 timer pr. dag. Variasjonen er stor. 9 prosent av alle sysselsatte småbarnsfedre har en ukentlig arbeidstid på 45-49 timer, 15 prosent arbeider mellom 50 og 60 timer i uka, mens 11 prosent arbeider minst 60 timer pr. uke (tabell 3). Blant fedre med skolebarn er tilsvarende andeler henholdsvis 11, 15 og 14 prosent.

Tabell 3: Andel av sysselsatte med lang ukentlig arbeidstid, fordelt etter arbeidstidens lengde. Tall for fedre med barn i ulike aldersgrupper. Prosent. 1995

	45-49 timer	50-54 timer	55-59 timer	60 timer +
Par med yngste barn 0-6 år	9	11	4	11
Par med yngste barn 7-19 år	11	11	4	14

Tabell 2: Gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid for sysselsatte fedre med barn i ulike aldersgrupper. Timer. 1991 og 1995

	1991	1995
Par med yngste barn 0-6 år	44,8	43,5
Par med yngste barn 7-19 år	45,5	44,5

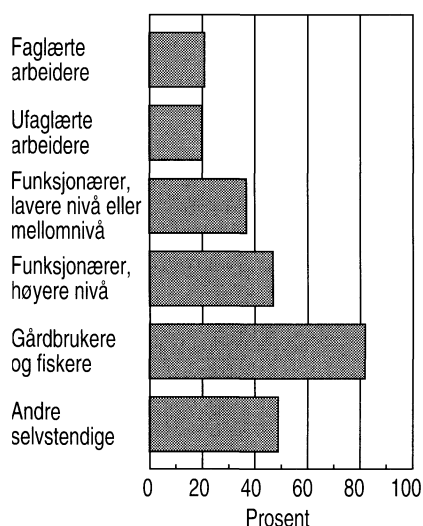
60 timers arbeidsuke er altså langt fra noen typisk tilpasning for fedre, men arbeidsmengden er selvsagt betydelig for dem det gjelder. Med 5 dagers arbeidsuke blir den daglige arbeidstiden minst 12 timer. Med reisetid på toppen innebærer dette mye fravær fra hjemmet.

Selvstendige og høyere funksjonærer har oftest lang arbeidstid

I tråd med tidligere studier viser levekårsundersøkelsen at funksjonærer oftere enn andre grupper av ansatte fedre har lang arbeidstid (figur 1). Lang arbeidstid er dessuten mer utbredt blant høyere enn blant lavere funksjonærer. Nærmere halvparten av de sysselsatte fedrene i sjiktet av høyere funksjonærer har arbeidsuker på minst 45 timer. Interessante og krevende jobber med mye ansvar er trolig vanligere her enn blant andre ansatte. Stor arbeidsinnsats i disse yrkene kan dessuten være en selvvalgt investering i karriere på lengre sikt (Ellingsæter 1988).

Særlig blant selvstendige næringsdrivende fedre er det mange som har lang arbeidstid. For selvstendige utenom primærnæringene gjelder dette omtrent halvparten og for gård-

Figur 1: Andel av yrkesaktive fedre¹ i ulike sosioøkonomiske grupper som vanligvis arbeider minst 45 timer pr. uke. Prosent. 1995

¹ For at ikke gruppene skal bli for små, er småbarnsfedre og fedre med større barn slått sammen

Kilde: Levekårsundersøkelsen

brukere og fiskere hele 8 av 10. I disse gruppene kan nok skillet mellom yrkesarbeid og andre gjøremål være noe uklart slik at anslagene for arbeidstid blir mer usikre enn blant yrkesaktive for øvrig.

Svak økning i gifte mødres arbeidstid

Arbeidskraftundersøkelsene viser at sysselsettingen blant kvinner økte markert fra 1980 til 1988 for deretter å synke og stabilisere seg på 1986-nivå fram til 1993. Fra 1993 så man igjen en svak økning i sysselsettingen blant kvinner (Statistisk sentralbyrå 1995b). Ifølge levekårsundersøkelsen hadde 62 prosent av alle kvinner 16-79 år inntektsgivende arbeid i 1995. Andelen var omtrent den samme som i 1991 (tabell 4). Også for de gifte mødrene var sysselsettingen stabil i perioden. 74 prosent av småbarnsmødrene⁵ og 84 prosent av mødre med barn i skolealder har inntektsgivende arbeid. Dette er omtrent det samme som i 1991. Arbeidskraftundersøkelsene viser imidlertid at det har vært en viss sysselsettingsvekst blant småbarnsmødre i perioden. Etter en sterk økning fra 1980 til 1987, var andelen sysselsatte i denne gruppen stabil fram til 1991, for så å øke

med et par prosentpoeng fram til 1994. Disse endringene er altså ikke fanget opp i levekårsundersøkelsene.

På 1980-tallet så man en klar tendens til at de nye mødrene på arbeidsmarkedet valgte heltidsarbeid oftere enn tidligere generasjoner av mødre (Gulbrandsen og Hoel 1986). Denne veksten stagnerte noe ved inngangen til 1990-åra (Gulbrandsen og Ulstrup Tønnesen 1991). Resultater fra levekårsundersøkelsene kan tyde på at det for småbarnsmødrenes vedkommende har vært en viss forskyvning fra deltid- til heltidsarbeid på første halvdel av 1990-tallet. I 1995 arbeidet 46 prosent av småbarnsmødrene heltid (minst 35 timer pr. uke) (tabell 5). I 1991 var andelen 40 prosent. I 1995 hadde småbarnsmødre en gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid på 29,8 timer pr. uke, mot 28,1 timer i 1991. Endringstendensen her er riktignok ikke statistisk sikker, men også arbeidskraftundersøkelsene viser at det var en forskyvning fra deltid- til heltidsarbeid blant sysselsatte mødre på første halvdel av 1990-tallet. Andelen heltidsarbeidende blant mødre med barn under skolealder økte ifølge disse fra 38 prosent i 1991 til 42 prosent i 1994.⁶

Tabell 4: Andel sysselsatte, andel av de sysselsatte som har biyrke, og andel av de sysselsatte som vanligvis arbeider minst 45 timer pr. uke. Tall for kvinner i utvalgte familiefaser. 1991 og 1995

	Andel sysselsatte		Andel av sysselsatte som har			
	1991	1995	Biyrke		Lang arbeidstid	
			1991	1995	1991	1995
Alle ¹	60	62	13	12	8	7
Enslige 16-24 år	46	52	22	18	6	6
Enslige 25-44 år	88	82	16	16	20	19
Par 16-44 år, uten barn	79	82	11	13	10	10
Enslige forsørgere	55	64	10	9	0	6
Par med yngste barn 0-6 år	74	74	12	10	5	5
Par med yngste barn 7-19 år	83	84	16	14	10	5
Par 45-66 år, uten barn	61	67	7	11	7	5
Enslige 45-66 år, uten barn	51	57	9	9	4	12

¹ Tallene gjelder for alle i alderen 16-79 år. Også familiefaser som ikke er spesifisert i tabellen, er inkludert

Tabell 5: Andel med ulik ukentlig arbeidstid, og gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid, blant ulike grupper av mødre. Prosent/timer. 1991 og 1995

		1-19 timer	20-34 timer	35-44 timer	45 timer +	Gjennomsnittlig arbeidstid pr. uke
Par med barn 0-6 år	1991	27	34	35	5	28,1
	1995	23	31	41	5	29,8
Par med barn 7-19 år	1991	16	33	42	10	31,8
	1995	16	36	42	5	30,4
Enslige forsørgere	1991	20	25	55	0	29,4
	1995	15	19	60	6	33,2

Blant gifte mødre med barn i skolealder ser det ut til å ha vært en viss reduksjon i arbeidstiden på første halvdel av 1990-tallet. Andelen med særlig lang arbeidstid ser ut til å ha gått ned, men også denne endringen er statistisk usikker. I 1991 var den gjennomsnittlige arbeidstiden 31,8 timer pr. uke. I 1995 var gjennomsnittet 30,4 timer. Dermed tyder mye på at det er blitt mindre forskjell mellom arbeidstiden blant småbarnsmødre og mødre med skolebarn enn tidligere.

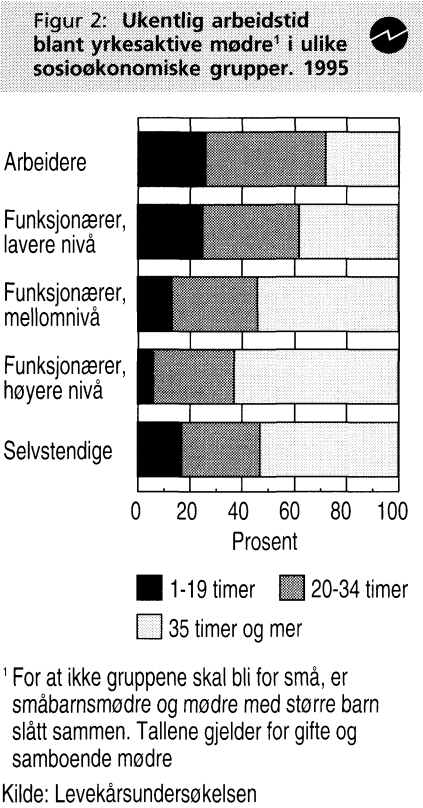
Mer yrkesarbeid blant enslige forsørgere

I 1995 var 64 prosent av kvinnelige enslige forsørgere sysselsatt (tabell 4). I 1991 var andelen 55 prosent. Det ser altså ut til at flere enn tidligere har inntektsgivende arbeid, men ettersom utvalgene av enslige forsørgere er små, må endringstallene tolkes med forsiktighet. Det ser også ut til å ha vært en forskyvning mot mer heltidsarbeid blant enslige forsørgere. Mens 55 prosent av de sysselsatte hadde full jobb i 1991, gjaldt dette hele 66 prosent i 1995 (tabell 5). I 1995 var den gjennomsnittlige ukentlige arbeidstiden 33,2 timer pr. uke, mot bare 29,4 timer i 1991.

Heltidsarbeid vanligst blant høyere funksjonærer

Vi vet fra andre studier at utdanningsnivået har konsekvenser for

mødres valg av arbeidstid. Heltidsarbeid er vanligst blant kvinner med høy utdanning. Ellingsæter (1994) ser dette i sammenheng med at utdanning skaper avgjørende skiller i interesser og preferanser og virker inn på i hvilken grad yrkeslivet blir en arena for identitet, selvrealisering og belønning. I levekårsundersøkelsen gjenspeiles dette for mødres vedkom-

mende i ulike arbeidstidsmønstre for ulike sosioøkonomiske grupper (figur 2). Kort deltid er vanligst i arbeideryrkene og blant lavere funksjonærer. Hele 1 av 4 sysselsatte mødre i disse gruppene arbeider under 20 timer pr. uke. Heltidsarbeid er vanligst blant høyere funksjonærer. 63 prosent av mødre i slike yrker arbeider fulltid, mens kort deltid er svært sjelden.

Mindre forskjell mellom fedres og mødres arbeidstid

Arbeidskraftundersøkelsene viser en klar utvikling mot større likhet i menns og kvinners arbeidstid siden begynnelsen av 1980-tallet. Menns gjennomsnittlige arbeidstid har gått ned, mens kvinners har økt. I perioden 1980-1994 ble forskjellen mellom sysselsatte menns og kvinners ukentlige arbeidstid redusert med to timer (Statistisk sentralbyrå 1995b).

Vi vet fra tidligere undersøkelser at det både blant småbarnsforeldre og foreldre med skolebarn var en utvikling mot større likhet i arbeidstid i løpet av 1980-åra. Levekårsundersøkelsene tyder på at denne utviklingen, for småbarnsforeldres vedkommende, har fortsatt på første halvdel av 1990-tallet. I 1991 hadde småbarnsfedre i gjennomsnitt nærmere 16 timer lengre arbeidsuke enn småbarnsmødre. I 1995 var forskjellen nærmere 14 timer. Men til tross for en viss utjevning, er det altså fremdeles betydelige forskjeller. Det å ha små barn har ennå klare konsekvenser for kvinners tilpasninger i arbeidsmarkedet, mens svært få fedre velger redusert arbeidstid. Biyrke, og særlig lang arbeidstid, er fremdeles atskillig mer utbredt blant fedre enn blant mødre (se tabellene 1 og 4). Mens 18 prosent av sysselsatte småbarnsfedre har biyrke, gjelder dette bare 10 prosent av sysselsatte mødre, og mens 34 prosent av småbarnsfedrene har lang ukentlig arbeidstid, gjelder dette bare 5 prosent av mødrene. For

menns vedkommende er lange arbeidsuker minst like vanlig blant fedre som blant menn i andre familiefaser. For kvinners vedkommende forekommer lang arbeidstid først og fremst blant enslige og gifte/samboende uten barn.

Blant foreldre med barn i skolealder er kjønnsforskjellene i arbeidstid omtrent uendret i forhold til 1991. I gjennomsnitt arbeider fedre her om lag 14 timer mer pr. uke enn mødre. Også her er lang arbeidstid atskillig vanligere blant sysselsatte fedre enn blant sysselsatte mødre. Andelen med biyrke er imidlertid omtrent den samme blant begge kjønn.

1 av 5 ansatte fedre ønsker kortere arbeidstid

Mange fedre bruker mer tid i yrkeslivet enn de ideelt sett ville ønske. 19 prosent av ansatte småbarnsfedre og 22 prosent av ansatte fedre med barn i skolealder kunne tenke seg kortere arbeidstid med en tilsvarende reduksjon i lønnen (tabell 6). Svært få ønsker lengre arbeidstid, mens om lag 3/4 er fornøyd med den arbeidstiden de har. Opplysninger om arbeidstidspreferanser er imidlertid vanskelige å tolke. For de fleste er nok spørsmålet om tilfredshet med nåværende arbeidstid og ønsker om alternative ordninger temmelig hypotetisk. Det er derfor uklart om folk faktisk ville foreta arbeidstidsendringer dersom de fikk mulighet for det. Opplysningene gir likevel en pekepinn om i hvilken grad man ønsker mer rom for gjøremål utenom jobben, og i hvilken grad nåværende arbeidstid oppleves som ideell eller ikke.

Det ser ut til at det de siste åra har vært en viss endring i menns arbeidstidsønsker. Noe flere enn før ønsker kortere arbeidstid. I 1995 gjaldt dette 17 prosent av alle ansatte menn, mot 13 prosent i 1991 og 11 prosent i 1987. Andelen som ønsker lengre ar-

Tabell 6: Andel ansatte fedre og mødre som ønsker kortere arbeidstid i hovedyrke, og andel som ønsker lengre arbeidstid, forutsatt at lønnen reduseres eller økes tilsvarende. 1991 og 1995

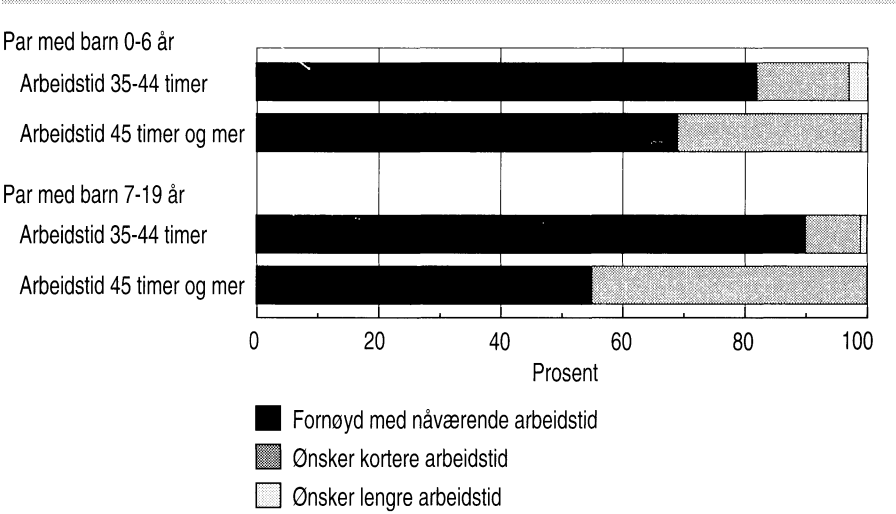
	Ønsker kortere arbeidstid		Ønsker lengre arbeidstid	
	1991	1995	1991	1995
Fedre				
Par med barn 0-6 år	15	19	5	6
Par med barn 7-19 år	18	22	1	1
Mødre				
Par med barn 0-6 år	21	29	8	7
Par med barn 7-19 år	16	15	8	7
Enslige forsørgere	6	25	16	11

beidstid har derimot vært stabil. Endringene gjelder for menn i de fleste familiefaser, også for fedre. Både blant småbarnsfedre og fedre med barn i skolealder var det noe flere som ønsket kortere arbeidstid i 1995 enn i 1991 (tabell 6).⁷ Sett i lys av at arbeidstiden faktisk er noe redusert blant småbarnsfedre i perioden, er dette en overraskende utvikling. Muligens er det blitt større bevissthet om viktigheten av å investere tid og kref-

ter hjemme mens barna er små, men endringen kan også være en konsekvens av at lengre arbeidstid blant mødre innebærer større krav til fedres innsats hjemme. En mulig grunn kan også være at det økonomiske presset har blitt mindre slik at flere faktisk kan ha råd til å redusere arbeidstiden.

Ikke uventet er det først og fremst fedre med lang arbeidstid som kunne

Figur 3: Ansatte fedre med ulik arbeidstid, etter hvorvidt de er fornøyd med sin nåværende arbeidstid, ønsker kortere arbeidstid i hovedyrke, forutsatt at lønnen reduseres tilsvarende, eller ønsker lengre arbeidstid. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen

tenke seg å arbeide mindre selv om lønnen gikk ned. 30 prosent av ansatte småbarnsfedre med en ukentlig arbeidstid på minst 45 timer, og hele 45 prosent blant fedre med barn i skolealder og tilsvarende arbeidstid, ville gjerne bruke mindre tid i yrkeslivet (figur 3). Blant fedre med vanlig heltidsarbeid er andelen henholdsvis 15 og 9 prosent. Sett på bakgrunn av at arbeidsmiljøloven faktisk åpner for nedsatt arbeidstid for arbeidstakere med omsorgsansvar, er det rart at såpass mange fedre ønsker kortere arbeidstid uten at de faktisk søker om arbeidstidsreduksjoner. Ettersom ønskene om kortere arbeidstid gjelder uansett om lønnen reduseres, kan det ikke være økonomiske forhold som hindrer dem i å arbeide mindre. Muligens oppleves kravene på jobben som såpass omfattende at arbeidstidsreduksjoner ikke virker realistiske, kanskje er normer om heltidsinnsats på arbeidsplassen så sterke at man rett og slett ikke kommer på muligheten av å arbeide mindre, eller kanskje sees redusert arbeidsinnsats som et hinder for framtidige karrierplaner.

Flere mødre enn før ønsker kortere arbeidstid

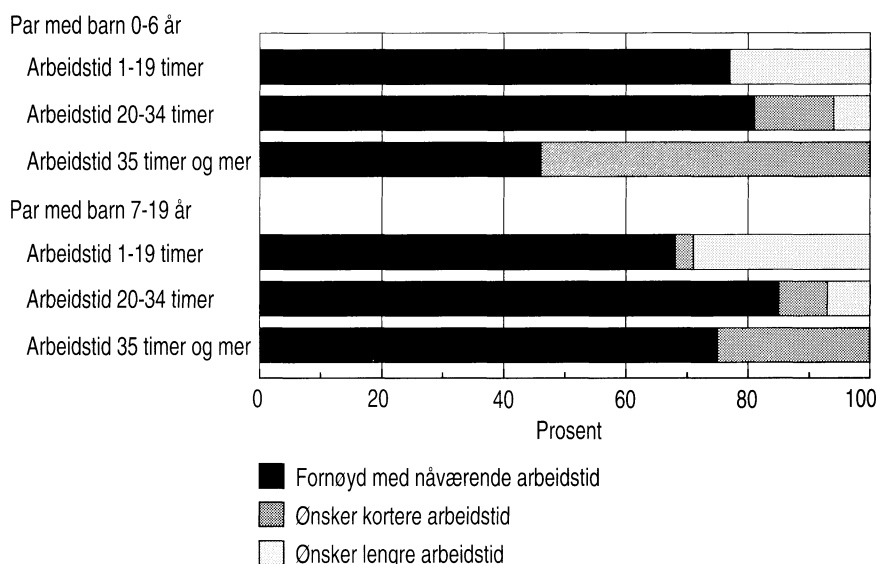
Også for kvinners vedkommende er det en tendens til at ansatte oftere enn før ønsker kortere arbeidstid enn de har. I 1995 gjaldt dette 18 prosent, mot 13 prosent i 1991. Mønsteret varierer noe mellom ulike familiefaser. Mens det har vært liten endring blant gifte mødre med barn i skolealder, er det flere gifte småbarnsmødre enn tidligere som ønsker kortere arbeidstid. Hele 29 prosent av de ansatte sier her at de kunne tenke seg kortere arbeidstid selv om lønnen ble redusert (tabell 6). Ved inngangen til 1990-åra var andelen 21 prosent. 7 prosent ønsker lengre arbeidstid. Dette er omtrent samme andel som i 1991.

Endringen i retning av at flere uttrykker ønsker om kortere arbeidstid, må sees i lys av dreiningen mot mer heltidsarbeid blant småbarnsmødre. Det er først og fremst mødre med full jobb som vil ha kortere arbeidstid. Vel halvparten kunne her tenke seg å redusere tidsinnsatsen i yrkeslivet (figur 4). Dette tyder på at mange opplever full jobb som ganske slitsomt. Mens heltidsarbeidende småbarnsmødre ønsker kortere arbeidstid, har mødre med korte deltidsordninger det motsatte problemet. Her ønsker mange, 23 prosent, lengre arbeidstid enn de faktisk har⁸. Alt i alt ville 36 prosent av alle ansatte småbarnsmødre ideelt sett foretrekke en annen arbeidstidsordning enn den de har. Levekårsundersøkelsen gir ikke opplysninger om hvilken arbeidstid som ønskes, men tidligere studier har vist at mødre med kort deltidsarbeid ofte ønsker å arbeide lang deltid (Hobæk 1993). Vi vet heller ikke hva som hindrer disse mødrene å arbeide mer.

Både etterspørsels- og tilbudsfaktorer kan tenkes å ha betydning. Kanskje er ikke arbeidsgiver villig til å utvide arbeidstiden, og kanskje er det manglende barnetilsynsordninger eller andre krav i forbindelse med familielivet som gjør det vanskelig å jobbe mer.

Også blant mødre med barn i skolealder varierer arbeidstidsønskene klart med vanlig arbeidstid. Mønsteret er det samme som blant småbarnsmødre, men nivået er et annet. 25 prosent av de heltidsarbeidende kunne her tenke seg kortere arbeidstid, altså atskillig færre enn blant småbarnsmødrene. Dette tyder på at selv om også en del mødre med større barn synes full jobb er slitsomt, er dette mindre utbredt enn blant småbarnsmødre. Ønsker om lengre arbeidstid er imidlertid minst like vanlig blant mødre med skolebarn som har korte deltidsordninger, som blant småbarnsmødre med kort deltid.

Figur 4: Ansatte mødre med ulik arbeidstid, etter hvorvidt de er fornøyd med sin nåværende arbeidstid, ønsker kortere arbeidstid i hovedyrke, forutsatt at lønnen reduseres tilsvarende, eller ønsker lengre arbeidstid. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen

Alt i alt ser det ut til å være en viss polarisering blant sysselsatte mødre både når det gjelder arbeidstid og arbeidstidsønsker. På den ene side er det en del mødre med full jobb som ønsker å arbeide mindre, på den annen side en del mødre med korte deltidsoordninger som ønsker å trappe opp arbeidsinnsatsen. Størst tilfredshet ser det ut til å være blant mødre med lang deltid. Her betrakter over 80 prosent av de ansatte sin nåværende arbeidstid som ideell.

Som for fedrenes vedkommende kan vi også for mødrene spørre hvorfor ikke heltidsarbeidende som ønsker

kortere arbeidstid, faktisk reduserer arbeidstiden så lenge det ikke er økonomien som står i veien. Muligens opplever også en del mødre etter hvert sterke normer om heltidsinnsats på jobben, kanskje føler enkelte at det er vanskelig å holde seg faglig oppdatert hvis arbeidsinnsatsen trappes ned, og kanskje innebærer deltidarbeid mindre interessante arbeidsoppgaver eller reduserer sjansene for lønnsopprykk og framtidig karriere.

Blant enslige forsørgere har det vært en markert endring i arbeidstidspreferanser på første halvdel av 1990-

tallet. Mens bare 6 prosent av de ansatte her ønsket kortere arbeidstid i 1991, gjaldt dette hele 25 prosent i 1995 (tabell 6). Ønsker om lengre arbeidstid ser derimot ut til å ha blitt noe mindre vanlig. Endringene har trolig sammenheng med forskyvningene mot lengre arbeidstid blant enslige mødre. Det er først og fremst heltidsansatte som uttrykker ønsker om kortere arbeidstid selv om lønnen skulle minke tilsvarende. Andelen er her 30 prosent.

Mer husarbeid blant fedre....

Tidspress og travelhet i hverdagen avhenger ikke bare av tidsbindinger i

yrkeslivet, men også av forpliktelser hjemme. Tidsbruksstudier har vist at utviklingen mot økt yrkesarbeid blant mødre, er blitt fulgt av betydelige reduksjoner av tiden brukt til husarbeid. Mødre ved inngangen til 1990-åra brukte i gjennomsnitt vel 14 timer mindre pr. uke til vanlig husarbeid enn mødre ved inngangen til 1970-åra (Kitterød og Opdahl 1992). Endringene var mest markert på 1970-tallet, men også på 1980-tallet var nedgangen betydelig. Reduksjonen i mødres husarbeid ble ikke møtt av noen særlig økning blant fedre. På begynnelsen av 1990-tallet brukte småbarnsfedre i gjennomsnitt bare om lag 1 time mer pr. uke til husarbeid enn fedre et par tiår tidligere. Alt i alt var det altså betydelige reduksjoner i foreldres tid til husarbeid på 1970- og 1980-tallet, noe som bidrog til at dagliglivet ble mindre hektisk enn mødres økte yrkesdeltakelse skulle tilsi.

Vi vet ikke om endringen innebærer at det faktisk produseres mindre hjemme, økt effektivitet i husarbeidet, mer bruk av tekniske hjelpemidler, mer kjøp av ferdigvarer, eller nye oppfatninger av hva som er akseptabel standard i hjemmet. Det er ganske sikkert flere forhold som spiller inn, men det er rimelig å anta at endrede oppfatninger av nødvendig standard med hensyn til rengjøring, rydding og matlaging spiller en vesentlig rolle (Haraldsen og Kitterød 1992), det samme gjelder mer generelle ideologiske og kulturelle endringer (Grønmo og Lingsom 1986). Multivariate analyser tyder på at teknisk utstyr har mindre å si for omfanget av husarbeidet enn man ofte tror (Langsether og Lømo 1996).

Selv om foreldre bruker langt mindre tid til husarbeid enn tidligere, har andre sider ved foreldrerollen fått større betydning. Praktisk barneomsorg og aktivt samvær med barn har

økt i omfang (Kitterød 1992). I løpet av 1970- og 1980-åra så man en betydelig økning i foreldres tid til aktiv omsorg for barn. Både blant fedre og mødre skjedde det en omprioritering av innsatsen hjemme i retning av mindre husarbeid og mer aktiv barneomsorg. Fram til 1990 bestod endringene i farsrollen først og fremst i større deltakelse i arbeidet med barna, ikke i mer tid ved komfyr og skurebøtter.

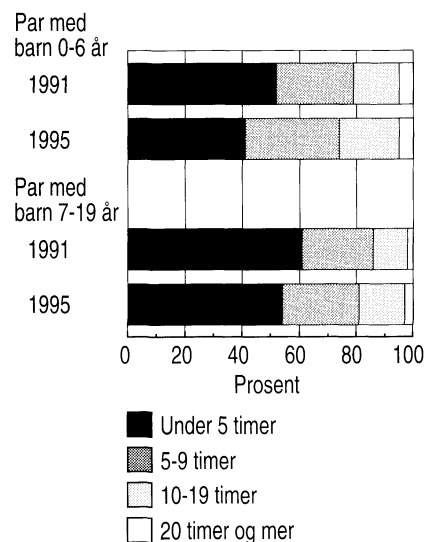
Det finnes ikke tidsbruksstudier som kan fortelle hvordan foreldres tidsmønster hjemme har utviklet seg på første halvdel av 1990-tallet, men levekårsundersøkelsen gir en pekepinn om endringer i tid til vanlig husarbeid. Den gir imidlertid ikke opplysninger om tid brukt til omsorg for, og samvær med barn. Vi får derfor ikke noe fullstendig bilde av innsatsen hjemme. Har utviklingen fra 1980-tallet med en reduksjon i mødres husarbeid og et stabilt nivå blant fedre fortsatt på 1990-tallet, eller representerte inngangen til 1990-åra et slags bunnivå når det gjelder tid til praktisk husarbeid, slik at det ikke er rom for ytterligere nedskjæring? Er det fremdeles slik at endringer i farsrollen ikke gir seg utslag i økt husarbeid, eller er tendensen til lengre arbeidsdager i yrkeslivet blant mødre blitt fulgt av større innsats hjemme blant fedre?

I levekårsundersøkelsen er det spurt hvor mange timer som vanligvis brukes til husarbeid pr. uke. Som husarbeid regnes her matlaging, rengjøring, vask og stell av tøy m.m., men ikke pass av barn og syke.⁹ Spørsmålet har faste svaralternativer. Det er derfor ikke mulig å regne ut gjennomsnittlig tidsbruk.

Mens tidsnyttingsundersøkelser viser at det var små endringer i fedres tid til husarbeid på 1970- og 1980-tallet, tyder levekårsundersøkelsene på at

fedre bruker noe mer tid til husarbeid i dag enn ved inngangen til 1990-åra. Mens halvparten av småbarnsfedrene i 1991 utførte husarbeid mindre enn 5 timer pr. uke, gjaldt dette 41 prosent i 1995 (figur 5). Andelen som bruker fra 5 til 19 timer pr. uke har økt, men det er fremdeles svært få, bare 5 prosent, som bruker minst 20 timer i uka. Det kan dermed se ut til at endringer i farsrollen nå også kommer til uttrykk ved økt deltakelse i det rutinemessige husarbeidet, ikke bare ved at man tar seg mer av barna enn tidligere generasjoner av fedre. Endringen kan ha sammenheng med at forskyvninger mot lengre arbeidsdager blant småbarnsmødre krever større innsats hjemme av fedre. Den må også sees i lys av at 1980-åras utvikling mot mer overtids- og ekstraarbeid blant fedre ser ut til å ha snudd, noe som kan ha gitt større rom for andre gjøremål. Det er imidlertid vanskelig å si hva som kom først, tendensen til mindre merarbeid i yrkeslivet, eller opptrappingen av husarbei-

Figur 5: Antall timer pr. uke brukt til husarbeid blant fedre med barn i ulike aldersgrupper. 1991 og 1995

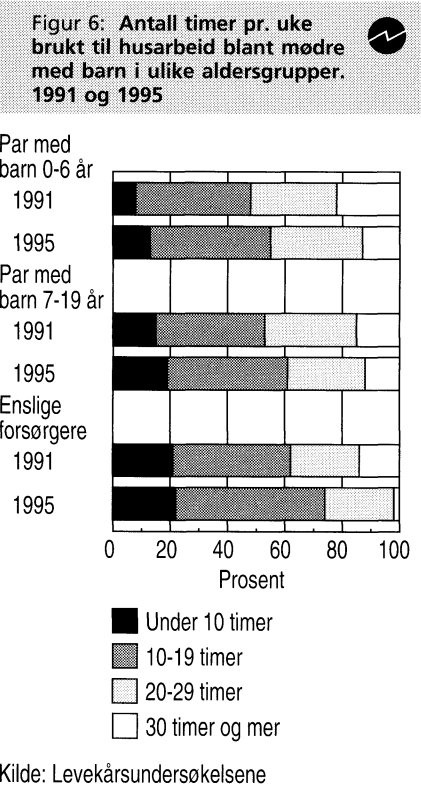
Kilde: Levekårsundersøkelsene

det. Men selv om småbarnsfedre bruker noe mer tid til husarbeid enn tidligere, er tidsinnsatsen for de flestes vedkommende fremdeles forholdsvis beskjeden. 3 av 4 småbarnsfedre bruker under 10 timer pr. uke, eller maksimalt vel 1 time i gjennomsnitt pr. dag, til husarbeid.

Fedre med barn i skolealder bruker jevnt over noe mindre tid til husarbeid enn småbarnsfedre, men også her er det en viss tendens til at innsatsen har økt siden 1991 (figur 5). Andelen som bruker under 5 timer pr. uke har gått noe ned, mens andelen som bruker lengre tid har økt. Endringene er imidlertid mindre markerte enn blant småbarnsfedre.

.... og mindre blant mødre

For mødres vedkommende ser det ut til at tiden til husarbeid har fortsatt å gå ned på 1990-tallet. Særlig gjelder

dette for gifte småbarnsmødre og enslige forsørgere. I 1991 brukte 22 prosent av småbarnsmødrene minst 30 timer pr. uke til husarbeid (figur 6). I 1995 var andelen redusert med 9 prosentpoeng. Noe flere enn før utførte husarbeid mindre enn 20 timer pr. uke.

Mødre med barn i skolealder bruker noe mindre tid til husarbeid enn småbarnsmødre. Også i denne gruppen ser det ut til å ha vært en viss reduksjon i husarbeidet på første halvdel av 1990-tallet, men endringen er mindre enn blant mødre med yngre barn.

Kvinnelige enslige forsørgere bruker klart mindre tid til husarbeid i dag enn ved inngangen til 1990-åra. Mens 14 prosent brukte minst 30 timer pr. uke i 1991, gjaldt dette bare 2 prosent i 1995. Andelen som bruker 10-19 timer pr. uke har derimot økt. Endringer i tiden til husarbeid må sees i sammenheng med økt yrkesaktivitet i denne gruppen. Når flere har inntektsgivende arbeid, og de sysselsatte har lengre arbeidstid enn før, blir tid og overskudd til husarbeid mer begrenset.

Husarbeidet jevnere fordelt mellom mødre og fedre

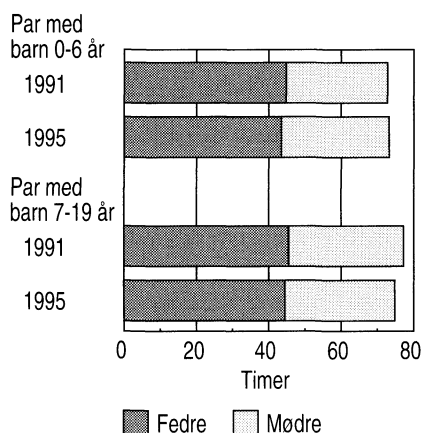
I likhet med yrkesarbeidet ser det ut til at også husarbeidet er blitt noe jevnere fordelt mellom mødre og fedre på første halvdel av 1990-tallet. Også på 1970- og 1980-tallet ble kjønnsforskjellene i tiden til husarbeid redusert, men endringen skyldtes da i hovedsak at mødre skar ned på hjemmearbeidet, ikke at fedre økte sin innsats. Levekårsundersøkelsen kan tyde på at dette mønsteret er endret på første halvdel av 1990-tallet. Reduksjonen i mødres husarbeid er møtt av en viss økning blant fedre. Ulikt hva som har vært tilfelle tidligere, ser det dermed ut til å ha vært en viss omfordeling av husarbeidet de

siste åra. Mens det tidligere er hevdet at utviklingen mot mindre kjønnsforskjeller i fordelingen av hjemmearbeidet først og fremst har vært kvinners ansvar (Grønmo og Lingsom 1986), ser vi nå altså tegn til en viss opptrapning av fedres engasjement i det rutinemessige husarbeidet. Ettersom det ikke er mulig å lage gjennomsnittsberegninger for tid brukt til husarbeid på grunnlag av levekårsundersøkelsene, kan vi ikke angi nærmere hvor store disse endringene er. Av samme grunn er det vanskelig å avgjøre om økningen blant fedre tilsvarende nedgangen blant mødre. Vi vet derfor ikke hvorvidt utviklingen fra tidligere med en klar reduksjon i barnefamiliens tid til husarbeid har fortsatt på 1990-tallet.

Travlere dager i barnefamiliene?

Da levekårsundersøkelsene ikke gir noe fullstendig bilde av barnefamiliens tidsmønster, kan vi ikke gi noe klart svar på hvorvidt dagliglivet er blitt travlere eller ikke siden inngangen til 1990-åra. Opplysninger om arbeidstid og tid brukt til husarbeid tyder imidlertid på at nivået har vært forholdsvis stabilt, men at det, særlig blant småbarnsforeldre, har skjedd en viss omfordeling både av betalt og ubetalt arbeid. 1980-tallets utvikling i retning av at stadig flere fedre hadde lang arbeidstid, ser ut til å ha stoppet opp og snudd, mens vi blant småbarnsmødre ser en forskyvning mot lengre arbeidstid. Ser vi fedres og mødres tid i sammenheng, var den gjennomsnittlige samlede arbeidstiden for gifte småbarnsforeldre omtrent den samme i 1995 som i 1991 (figur 7). Tendensen til at lang arbeidstid er mer utbredt blant fedre med hjemmeboende barn enn blant menn i andre familiefaser, er også blitt mindre markert. I 1995 var andelen med lang ukentlig arbeidstid like høy blant menn i en del andre familiefaser som den var blant fedre.

Figur 7: Summen av fedres og mødres gjennomsnittlige ukentlige arbeidstid. Tall for foreldre med barn i ulike aldersgrupper. Timer. 1991 og 1995

Kilde: Levekårsundersøkelsene

Mens småbarnsfedre har redusert tiden til inntektsgivende arbeid, ser det ut til å ha vært en viss opptrapping av tiden til husarbeid. Mødre har derimot redusert husarbeidstiden ytterligere på 1990-tallet. Samlet sett kan det altså se ut til at både småbarnsfedre og småbarnsmødre har omtrent like lange arbeidsdager nå som ved inngangen til 1990-åra, men at det for fedres vedkommende har skjedd en viss forskyvning fra betalt til ubetalt arbeid, mens utviklingen for mødre har gått i motsatt retning. Tidsnyttingsundersøkelser har vist at både mødre og fedre ved inngangen til 1990-åra brukte atskillig mer tid til praktisk omsorg for, og aktivt samvær med, barn enn foreldre gjorde tidligere. Slike oppgaver utgjorde i 1990 en vesentlig del av foreldrenes tidsbudsjett. Vi vet ikke hvordan utviklingen på dette området har vært på første halvdel av 1990-tallet. Hvis endringen mot mer aktiv oppmerksomhet om barn har fortsatt, kan dette ha ført til en opplevelse av større travelhet i hverdagen selv om yrkes- og husarbeidet ikke tar mer tid enn

tidligere. Men mye arbeid i forbindelse med barn er selvvalgt og ønsket, og bidrar neppe på samme måte som det praktiske husarbeidet til en følelse av tidspress.

For fedre og mødre med barn i skolealder er endringene hittil på 1990-tallet mindre markerte enn for småbarnsforeldres vedkommende. Også her ser vi tegn til at lang arbeidstid for fedre er blitt mindre vanlig, men det har ikke vært forskyvninger mot lengre arbeidstid blant mødre. Det ser ut til at den samlede tiden til yrkesarbeid for fedre og mødre sett under ett, faktisk er noe redusert i perioden (figur 7). Som for småbarnsforeldre har det vært tendenser til omfordeling av husarbeidet ved at fedre gjør noe mer, mens mødre gjør noe mindre. Alt i alt kan det se ut til at tidsbudsjettet blant foreldre med barn i skolealder er blitt noe mindre stramt i perioden. Men heller ikke her vet vi hvordan tidsbruk knyttet til barneomsorg har endret seg.

Kvinnelige enslige forsørgere bruker mer tid til yrkesarbeid enn ved inngangen til 1990-åra, både ved at flere er sysselsatt, og ved at arbeidstiden blant de sysselsatte har økt. Tiden til husarbeid er derimot vesentlig redusert, noe som kan ha bidratt til at den samlede tid til yrkes- og husarbeid har vært ganske stabil.

Til tross for at opplysninger om arbeidstid og husarbeid ikke peker i retning av at norske barnefamilier har fått strammere tidsbudsjett på første halvdel av 1990-tallet, tyder opplysninger om arbeidstidsønsker på at noe flere enn før gjerne vil ha mer rom for andre gjøremål enn yrkesarbeidet. For alle sysselsatte sett under ett er det en klar tendens til at ønsker om kortere arbeidstid ble mer utbredt i perioden. Mønsteret gjelder også for foreldres vedkommende, og mest markert er endringene blant

enslige forsørgere. Det at flere uttrykker ønsker om kortere arbeidstid kan ikke uten videre tolkes dithen at opplevelsen av travelhet og tidspress har blitt mer utbredt, men gir en indikasjon på at flere enn før ønsker, eller har råd til, å ha større rom for gjøremål utenom jobben.

Vi har her diskutert endringer i barnefamiliers tidsbruk og tidsopplevelse ved å se alle fedre under ett og alle mødre under ett. Trolig er det store variasjoner i endringsmønsteret mellom ulike grupper av foreldre. Det kan derfor tenkes at noen har fått mer hektiske hverdager enn tidligere, mens andre har fått mer romslige tidsbudsjett. Videre kan det tenkes at noen har fått en jevnere kjønnsmessig arbeidsdeling av lønnet og ulønnet arbeid, mens andre har hatt en utvikling i motsatt retning. Ytterligere analyser av datamaterialet kan belyse slike variasjoner nærmere.

1. For en oppsummering av utviklingstrekk på arbeidsmarkedet på 1980- og første halvdel av 1990-tallet, se kapitlet om Sosiale indikatorer 1980-1995 i Samfunnsspeilet nr. 4, 1995.

2. Levekårsundersøkelsens kartlegging av arbeidstid skiller seg noe fra det som er praksis i arbeidskraftundersøkelsene. I levekårsundersøkelsen spør man om vanlig arbeidstid pr. uke. I arbeidskraftundersøkelsen spør man om *avtalt* og *faktisk* arbeidstid pr. uke (NOS C 256). Avtalt arbeidstid gjelder antall arbeidstimer pr. uke som den ansatte ifølge arbeidskontrakten skal være på arbeid. For selvstendige, familiearbeidere og ansatte uten arbeidstidsavtale registreres her vanlig gjennomsnittlig ukentlig arbeidstid siste 4 uker. Faktisk arbeidstid gjelder antall timeverk som ble brukt til inntektsgivende arbeid i undersøkelsesuka.

3. For barns vedkommende gjenspeiles disse endringene, samt endringer i mødres arbeidstid, i at færre enn før opplever at minst en av foreldrene har lang arbeidstid. I 1991 hadde 43 prosent av barn 0-15 år minst én forelder med lang arbeidstid. I 1995 var andelen 28 prosent. Endringene har vært mest markert blant de yngste barna.

4. Fra årsskiftet 1986/1987 ble det iverksatt en generell arbeidstidsforkortelse til 37 1/2 time pr. uke. Den gjaldt først og fremst arbeidere som hadde avtale om lengre arbeidstid enn funksjonærer.

5. Det er viktig å være klar over at også mødre med svangerskaps- eller omsorgspermisjon regnes som sysselsatte. En del av de sysselsatte mødrene utførte altså ikke inntektsgivende arbeid på intervjudispunktet.

6. Tallene er beregnet på grunnlag av tabeller i NOS C 20 og NOS C 256 (Statistisk sentralbyrå 1992a og 1995a). I arbeidskraftundersøkelsene klassifiseres sysselsatte med en ukentlig arbeidstid på 1-36 timer som deltidsarbeidende. Unntaket er sysselsatte med en arbeidstid på 30-36 timer pr. uke som oppgir at det ikke finnes heltidsarbeid i yrket. Disse klassifiseres som heltidsarbeidende. I beregningene her har vi imidlertid valgt å regne disse som deltidsarbeidende.

7. For alle menn sett under ett er endringene på 1990-tallet statistisk signifikante. Når materialet brytes ned på familiefasegrupper, blir antall personer lavere. Endringene er derfor ikke signifikante for hver enkelt familiefasegruppe.

8. Levekårsundersøkelsens spørsmål om ønsker om lengre arbeidstid kan ikke sammenlignes med arbeidskraftundersøkelsens mål på undersyssetting. For å bli klassifisert som undersyssett må følgende betingelser være oppfylt: Man må arbeide deltid, man må ønske lengre arbeidstid enn man har, man må ha søkt om å få lengre arbeidstid, og man må kunne starte med lengre arbeidstid innen 1 måned (Hobæk 1993). Dette er altså et strengere mål enn det som benyttes i levekårsundersøkelsene.

9. Opplysningene her er ikke helt sammenlignbare med dem som kommer fram i tidsnyttingsundersøkelser. I tidsnyttingsundersøkelser registreres tidsbruk ved at folk fører dagbok hvor de for hvert kvarter noterer sine gjøremål. Dette gir mer nøyaktige opplysninger enn vanlige spørreskjema hvor folk blir bedt om å angi tidsbruk i løpet av en dag, en uke o.l. Særlig når det gjelder aktiviteter som ikke er klart avgrenset i tid, men består av bidrag av varierende lengde i løpet av uka, kan det være vanskelig å angi korrekt tidsbruk i utvalgsundersøkelser uten dagbokføring. Levekårsundersøkelsens opplysninger om tid til husarbeid er derfor mindre nøyaktige enn opplysninger fra tidsnyttingsundersøkelser.

Litteratur

Barstad, A. (1992): "Arbeidsmarkedet på 1980-tallet: Utjevning mellom kjønnene, økende ulikhet mellom generasjonene". *Samfunnsspeilet* nr. 1, s.4-8.

Berg, A. M., R. Lavik og I. L. Solvang (1990): *Tid til likestilling? Likestillingspolitikk og tidsorganisering 1970-90*. SIFO-rapport nr. 5.

Bø, T. P. (1989): "Arbeid". I *Sosialt utsyn 1989*. Sosiale og økonomiske studier nr. 70. Statistisk sentralbyrå.

Ellingsæter, A. L. (1988): *Merarbeid. Om arbeid utover ordinær arbeidstid*. Rapport 88/25. Statistisk sentralbyrå.

Ellingsæter, A. L. (1991): "Hvorfor jobber pappa overtid? Om årsaker til og konsekvenser av fedres lange arbeidstid". I R. Haukaa (red): *Nye kvinner, nye menn*. Oslo: Ad Notam.

Ellingsæter, A. L. (1994): "Dobbeltarbeidende mødre og familieskulkende fedre?". I I. Frønes og A. Hompland (red): *Den nye barne- og familieboka*. Oslo: Universitetsforlaget.

Grønmo, S. og S. Lingsom (1986): "Increasing equality in household work: patterns of time-use change in Norway". *European Sociological Review*, vol 2, nr. 3, s. 127-189.

Gulbrandsen, L. og M. Hoel (1986): *Norske kvinners yrkesdeltakelse på 80-tallet. Kontinuitet og nye tendenser*. INAS-rapport nr. 7, Oslo.

Gulbrandsen, L. og C. Ulstrup Tønnesen (1991): *Småbarnsfamilier i dagens Norge. Første rapport fra en surveyundersøkelse av barnefamiliers økonomiske levekår*. INAS-notat nr. 3.

Haraldsen, G. og H. Kitterød (1992): *Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90*. SØS nr. 76, Statistisk sentralbyrå.

Hobæk, T. (1993): "Skjult ledighet: Undersyssetting". *Samfunnsspeilet* nr. 2, s. 5-7.

Kitterød, R. H. og S. Opdahl (1992): "Småbarnsforeldre: Lange dager, men tid til barna". *Samfunnsspeilet* nr. 2, s. 2-9.

Kitterød, R. H. (1992): "Småbarnsforeldre: Mye sammen med barna, men mer foreldreskift enn før." *Samfunnsspeilet* nr. 3, s. 5-11.

Kjeldstad, R. (1991): "Småbarnsmødrenes ti år på arbeidsmarkedet". *Samfunnsspeilet* nr. 3, s.16-19.

Kjeldstad, R. (1993): "Kvinner og menn på arbeidsmarkedet". I R. Kjeldstad og J. Lyngstad: *Arbeid, lønn og likestilling*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kvande, E. (1994): "6-timers kvinnen og 60-timers mannen". I B. Fougner og M. Asp-Larsen (red): *Norden - kvinners paradis?* Nordisk Ministerråd, Nord: 1994:14.

Langsether, Å. og A. Lømo (1996): *Bedre tid? Gifte kvinners tidsbruk. Endringer 1970 - 1990*. INAS-rapport nr. 2 (Under redigering).

Pedersen, V. (1995): "Rentenedgang gav barnefamilier solid inntektsøkning". *Ukens statistikk* nr. 39, s. 6, Statistisk sentralbyrå.

Skrede, K. (1989): *Work, family and life-cycle squeezes: The need for a social and economic policy for the reproductive sphere*. INAS-notat 1989:12, Oslo.

Statistisk sentralbyrå (1992a): *Arbeidsmarkedsstatistikk 1991*, NOS C 20, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1992b): *Levekårsundersøkelsen 1991*, NOS C 43, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1995a): *Arbeidsmarkedsstatistikk 1994*, NOS C 256, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1995b): "Sosiale indikatorer 1980-1995. Velferdsutviklingen de siste 15 år". *Samfunnsspeilet* nr. 4, s. 40-51.

Ragni Hege Kitterød og Kari-Mette Roalsø er første-konsulenter i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning.